

กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการค้าชายแดน
ของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย

The Creative Economy Driving Mechanisms to Promote Border Trade of
Nawatwithi OTOP Tourism Communities in Nong Khai Province

Received: February 13, 2023

Revised: April 04, 2023

Accepted: April 27, 2023

วงศ์ธีรา สุวรรณิน¹ และกิตตินาท นุ่นทอง²

Wongtheera Suvannin and Kittinart Nunthong

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 2) แนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 3) การส่งเสริมการค้าชายแดน และ 4) กลไกการขับเคลื่อนและแนวส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ส่งต่อการส่งเสริมการค้าชายแดน ประชากร ได้แก่ ประชาชนในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย 40 แห่ง จำนวน 55,896 คน ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 398 คน จากการคำนวณตามสูตรของทาโร ยามาเน่ ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือวิจัย เป็นแบบสอบถาม สถิติวิเคราะห์ที่ใช้เป็นสถิติเชิงพรรณนา และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยเป็นดังนี้

1) ประชาชนให้ความสำคัญกับกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนให้ความสำคัญกับกลไกภาคประชาชนเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ กลไกภาครัฐ กลไกภาควิชาการ และกลไกภาคเอกชน ตามลำดับ

2) ประชาชนให้ความสำคัญกับแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนให้ความสำคัญในด้านการพัฒนาธุรกิจเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ ด้านการพัฒนาพื้นที่ ด้านการพัฒนาคน และด้านการบูรณาการทำงาน ตามลำดับ

3) ประชาชนให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการค้าชายแดน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประชาชนให้ความสำคัญในด้านการพัฒนาตลาดเป็นอันดับแรก รองลงมา ด้านการพัฒนาการจัดการ ด้านการพัฒนาความรู้ประชาชน และด้านการพัฒนารูปแบบการค้า ตามลำดับ

4) ตัวแปรกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์และแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ส่งต่อการส่งเสริมการค้าชายแดนของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยตัวแปรกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านกลไกภาคประชาชนมีอิทธิพลสูงสุด

คำสำคัญ: กลไกการขับเคลื่อน, เศรษฐกิจสร้างสรรค์, การค้าชายแดน

^{1,2} สาขาวิชาธุรกิจระหว่างประเทศ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง; Department of International Business, Faculty of Business Administration, Ramkhamhaeng University; Email: nok1997@hotmail.com¹, Kittinart.n@ru.ac.th²

ABSTRACT

In this research investigation, the researchers examine 1) the creative economy driving mechanisms; study 2) the guidelines for the creative economy promotion; investigate 3) the border trade promotion; and examine 4) the driving mechanisms and guidelines for the creative economy promotion affecting the border trade promotion. The research population consisted of 55,896 people in forty Nawatwithi OTOP tourism communities in Nong Khai province. The sample population consisted of 398 subjects using the Taro Yamane's formula with the multi-stage sampling technique. The research instrument was a questionnaire. The statistics used in data analysis were descriptive statistics and multiple regression analysis. Findings are as follows.

1) The subjects under study paid attention to the creative economy driving mechanisms overall at a high level. When considered in each aspect, it was found that the subjects gave priority to the people's sector mechanisms. Next in descending order were the public sector, the academic sector, and the private sector.

2) The subjects under investigation paid attention to the guidelines for the creative economy promotion overall at a high level. When considered in each aspect, it was found that the subjects gave priority to business development. Next in descending order were area development, people development, and working integration.

3) The subjects under study paid attention to the border trade promotion overall at a high level. When considered in each aspect, it was found that the subjects gave priority to market development. Next in descending order were management development, knowledge development, and trade model development.

4) The variables of the creative economy driving mechanisms and the guidelines for the creative economy promotion affected the border trade promotion of Nawatwithi OTOP Tourism Communities in Nong Khai province at the statistically significant level of .05. The variable of the creative economy driving mechanisms in the aspect of the people sector mechanisms exhibited influence at the highest level.

Keywords: Driving Mechanisms, Creative Economy, Border Trade

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นแนวทางการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจสำคัญที่จะเป็นพลังขับเคลื่อนให้ผ่านพ้นวิกฤติไปได้ เนื่องจากหลักการสำคัญเน้นการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนบนพื้นฐานของความสามารถที่แท้จริงของประเทศ (พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์, 2564) ปัจจุบันประเทศไทยจัดตั้งสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) หรือ Creative Economy Agency (CEA) ขึ้น เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมผู้ประกอบการในการทำเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในทุกระดับ โดยมีภารกิจใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาบุคลากรสร้างสรรค์ (Creative People) ด้านการเพิ่มขีดความสามารถให้แก่ธุรกิจสร้างสรรค์ (Creative Business) และด้านการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์ (Creative Place) (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์, 2563) เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นการนำสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม (Cultural Assets-Based) มีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ผสมผสานเข้ากับ “นวัตกรรม” (Innovation) และ “ความคิดสร้างสรรค์” (Creativity) เพื่อให้เกิดประโยชน์เชิงพาณิชย์ การสร้างสินค้า และการบริการที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ กล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการคิดต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่ให้เกิดเป็นสิ่งที่มีความแตกต่างจากพื้นที่อื่น (กุสุมา คงฤทธิ์, 2563)

เมื่อพิจารณาความหมายและเป้าหมายของการนำเศรษฐกิจสร้างสรรค์มาปรับใช้กับเศรษฐกิจของประเทศไทย พบว่าต้องใช้ระยะเวลา โดยเฉพาะการสร้างการรับรู้และทำความเข้าใจให้กับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักและเห็นความสำคัญ โดยเฉพาะภาคส่วนประชาชนที่เป็นฐานรากของการพัฒนาเศรษฐกิจ (ศิริพงษ์ อุณหพันธุ์ และสัมพันธ์ พลภักดี, 2561) นอกจากนี้ ความสำเร็จของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ยังต้องเตรียมความพร้อมภายใต้เงื่อนไข 3 อย่าง ได้แก่ ธุรกิจ ผู้คน และพื้นที่ หรือเรียกอีกอย่างว่า B2P (Business, People and Place) เงื่อนไขทั้งสามอย่างจะต้องพัฒนาควบคู่กันไป (พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์, 2564) โดยไม่ได้มุ่งหวังผลแต่กำไรเพียงอย่างเดียว หากแต่ทุกภาคส่วนในสังคมร่วมกันผลักดันภาคธุรกิจให้เกิดความเข้มแข็ง มีฐานรากที่มั่นคง และมีเครือข่ายที่ยึดโยงกันมากยิ่งขึ้น (นิธินพ ทองวาสนาสง, 2561)

ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี มีพัฒนาการมาตั้งแต่รัฐบาลภายใต้การนำของพรรคไทยรักไทยและมีการปรับปรุงยกระดับให้เข้มแข็งมาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งมาถึงรัฐบาลปัจจุบันที่มุ่งเน้นการต่อยอด ยึดหลักนำต้นทุนในชุมชนมาประยุกต์ให้เข้ากับองค์ความรู้สมัยใหม่ เพื่อเพิ่มมูลค่า ตลอดจนสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดและดำเนินการอย่างเต็มความสามารถ (นันทนิษฐ์ สมคิด, 2563) อย่างไรก็ตาม การตระหนักเห็นความสำคัญของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับชาวบ้านยังอยู่ในระดับน้อย ส่งผลให้การขับเคลื่อนแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทำให้การเชื่อมโยงสินค้าและแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดขายของชุมชนยังไม่ถูกนำเสนอออกแสดงให้ตลาดภายนอกได้เห็นความสำคัญเท่าที่ควร (ศิริพงษ์ อุณหพันธุ์ และสัมพันธ์ พลภักดี, 2561)

ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคายถือว่ามีมาเป็นมาที่อย่างยาวนาน ส่วนใหญ่ได้รับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาจากชาวบ้านทั้งสองประเทศ หรือเรียกว่า “วัฒนธรรมสองฝั่งโขง” สินค้าชุมชนหลายประเภท และแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนสะท้อนถึงความเป็นมาของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ปัจจุบันชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีของจังหวัดหนองคายได้ยกระดับเป็นชุมชนต้นแบบหลายแห่ง อาทิ เช่น หมู่บ้านจอมแจ้ง มีศักยภาพในการนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้กับสินค้าชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน หรือเรียกว่า “สร้างมูลค่าเพิ่ม” (วงศ์ธิดา สุวรรณิน, 2562) ลักษณะดังกล่าว มีความสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ทั้งตามความหมาย วิธีการ และเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม จากการลงพื้นที่สำรวจความเห็นผู้นำชุมชนต้นแบบ อย่างเช่นหมู่บ้านจอมแจ้ง ตำบลสีกาย อำเภอเมือง พบว่า “ชาวบ้านไม่รู้หรือทราบดีว่า อะไรคือ เศรษฐกิจในเชิงสร้างสรรค์ รู้เพียงแต่ว่า ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านมาพัฒนาให้มันไม่เหมือนคนอื่น และสร้างงาน สร้างรายได้” (นายอารีย์ วิภาบุตร, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจชุมชน, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2563)

จากข้อมูลปฐมภูมิดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านในชุมชน/หมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีของจังหวัดหนองคายโดยส่วนใหญ่ ยังไม่รู้และตระหนักถึงความสำคัญของเศรษฐกิจสร้างสรรค์เท่าที่ควร ทั้ง ๆ ที่ หากพิจารณาจากข้อมูลเบื้องต้น สิ่งที่ชาวบ้านดำเนินการในกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชน แท้จริงแล้วคือ กำลังขับเคลื่อนแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ดังนั้น การจะขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการค้าชายแดนให้ประสบผลสำเร็จ จำเป็นที่ชาวบ้านในชุมชนต้องรับรู้ เรียนรู้ และตระหนักถึงความสำคัญ ทั้งในความหมาย สาระ และเป้าหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างถ่องแท้ ผ่านกลไกการขับเคลื่อนชุมชนจากทุกภาคส่วน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการค้าชายแดนของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย”

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย
2. เพื่อศึกษาแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย
3. เพื่อศึกษาการส่งเสริมการค้าชายแดนของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย
4. เพื่อศึกษากลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์และแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ส่งผลต่อการส่งเสริมการค้าชายแดนของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย

นิยามศัพท์

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ หมายถึง การพัฒนาระบบเศรษฐกิจโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์พื้นฐานขององค์ความรู้ ทรัพย์สินทางปัญญา และการศึกษาวิจัยที่มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ เพื่อใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการในรูปแบบใหม่ ซึ่งสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจหรือคุณค่าทางสังคม มีแนวทางส่งเสริม 4 อย่าง คือ 1) การพัฒนาคน 2) การพัฒนาธุรกิจชุมชน 3) การพัฒนาพื้นที่ และ 4) การพัฒนาการทำงาน

กลไกขับเคลื่อน หมายถึง สิ่งที่ทำให้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีการทำงานอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ รวมถึงการเชื่อมต่อการทำงานจากองค์กรและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เข้ามาดำเนินการร่วมกันภายใต้การจัดสรรทรัพยากร การจัดองค์การ หน่วยงาน หรือกลุ่มบุคคลเป็นผู้ดำเนินงาน ทั้งนี้ กลไกการขับเคลื่อนที่เห็นอย่างเป็นรูปธรรมสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลคือ กลไกการทำงานที่มีภาครัฐ/หน่วยงานราชการ ภาคเอกชน ภาควิชาการ และภาคประชาชน

การส่งเสริมการค้าชายแดน หมายถึง การสนับสนุนจากภาครัฐ โดยการกำหนดนโยบาย และแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ทุกภาคส่วนได้นำไปขับเคลื่อนการค้าชายแดนให้เกิดประสิทธิภาพใน 4 ด้าน คือ การพัฒนาความรู้ การพัฒนาศักยภาพ การพัฒนาตลาด และการพัฒนาการจัดการ

ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี หมายถึง ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคายที่ได้รับการขึ้นทะเบียนและผ่านการประเมินจากกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย โดยมีเกณฑ์วัด คือ ชุมชนนั้นต้องมีกระบวนการผลิตสินค้าและการสร้างแหล่งท่องเที่ยวที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนในรูปแบบที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับศาสตร์สมัยใหม่

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่พบบ่อยครั้ง ส่วนใหญ่ได้มาจากการให้คำนิยามขององค์การระหว่างประเทศ เช่น องค์การความร่วมมือเพื่อการค้าและการพัฒนา (UNCTAD) องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) และ องค์การยูเนสโก (UNESCO) โดยได้ประมวลความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ไว้ว่า เป็นแนวคิดการพัฒนาที่เกิดจากสินทรัพย์ทางปัญญาอย่างสร้างสรรค์ โดยมีพื้นฐานการคิดค้นมาจากทุนทางศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมและนำมาสร้างและพัฒนาให้เป็นสินค้าผลิตภัณฑ์และบริการ ตลอดจนถึงศิลปะที่เพิ่มมูลค่าและสร้างความแตกต่าง เกิดเป็นสิ่งใหม่ที่สามารถทำให้เกิดเป็นรายได้ในเชิงพาณิชย์ (จูติกร พูลภัทรชีวิน, 2553)

จากความหมายขององค์การระหว่างประเทศ พบประเด็นสำคัญ คือ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ต้องเกิดจาก 1) ทุนทางปัญญาดั้งเดิม ศิลปะวัฒนธรรมประจำถิ่น และ 2) การต่อยอดทุนทางปัญญาให้เป็นทรัพย์สินที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ ซึ่งสอดคล้องกับ พิริยะ ผลพิรุฬห์ (2556) ได้อธิบาย

ความหมายไว้นำสนใจ คือ กระบวนการหรือกิจกรรมที่เกิดจาก 2 ปัจจัยหลัก คือ ทูตทางปัญญา หรือองค์ความรู้ และทักษะการนำความคิดสร้างสรรค์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในเชิงพาณิชย์ ขณะที่ พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ (2564) มองว่า เป็นการนำสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้มาผนวกเข้ากับความคิดสร้างสรรค์ สร้างเป็นสินค้าและบริการที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ

จากคำนิยามของนักวิชาการทั้งหมด นำมาสรุปได้ว่า เศรษฐกิจสร้างสรรค์ หมายถึง การใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชุมชนและสังคม โดยปรับใช้กับเทคโนโลยี/นวัตกรรมสมัยใหม่ เพื่อสร้างสินค้า การบริการ และการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์สูงสุดในเชิงพาณิชย์ ที่นำไปสู่การสร้างรายได้และผลกำไรให้กับเศรษฐกิจมวลรวมและเศรษฐกิจชุมชน

แนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (2563) นำเสนอแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การพัฒนาคนให้มีความคิดสร้างสรรค์ ตั้งแต่การค้นหา การริเริ่ม การออกแบบ วิเคราะห์ และเป้าหมายแห่งความสำเร็จ รวมถึงผลลัพธ์ที่แตกต่างจากสิ่งเดิม 2) การค้นหาและประเมินธุรกิจชุมชน ทำเป็นรายกลุ่มหรือรายสาขาที่มีศักยภาพ หรือมีโอกาที่จะพัฒนาเป็นธุรกิจนำร่องตามหลักการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 3) การค้นหาพื้นที่ของชุมชนที่มีศักยภาพในการทำเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และสร้างบรรยากาศที่เอื้อให้เกิดธุรกิจชุมชนตามหลักการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และ 4) การผลักดันให้เกิดการวางแผนที่ทุกภาคส่วนเข้าร่วมกันทำงาน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ และภาคประชาชน

กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์

จุฬารัตน์ วังศรีวิภา สุวรรณิน และกิตตินาท นุ่นทอง (2564) ได้นำเสนอกลไกการขับเคลื่อนนโยบายประชารัฐ ประกอบด้วย ภาคประชาชน ภาคราชการ ภาคธุรกิจ ภาคการศึกษา และภาคท้องถิ่น โดยกลไกเหล่านี้ต้องขับเคลื่อนงานร่วมกันตลอดเวลาเพื่อให้นโยบายประชารัฐบรรลุผล ขณะที่งานวิจัยของ อริสรา บัองกัน (2559) มองว่า การพัฒนากลไกการทำงานทุกภาคส่วน ประกอบด้วย ภาคราชการ ภาคเอกชน และภาคท้องถิ่น ภาคการศึกษา ต้องร่วมกันดำเนินการ ตั้งแต่การร่วมกันแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา และหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังนั้น จากการพิจารณางานวิจัยทั้งสอง ผู้วิจัยเห็นว่า ควรย่อกลงให้เหลือเพียง 4 กลไกหลัก คือ กลไกภาครัฐ กลไกภาคเอกชน กลไกภาควิชาการ และกลไกภาคประชาชน ด้วยเหตุผล ภาคราชการ คือ ภาครัฐ หมายถึง รัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ ภาคธุรกิจ หมายถึง ภาคเอกชน ภาควิชาการ คือ ภาคการศึกษาทุกระดับ ภาคท้องถิ่น คือ ภาคประชาชน

การส่งเสริมการค้าชายแดน

บัณฑิต เพิ่มบุญ จิตรกร โพธิ์งาม และกิติรัตน์ สีหพันธ์ (2562) ได้สรุปแนวทางการดำเนินการตามนโยบายส่งเสริมการค้าชายแดน ประกอบไปด้วย 1) การส่งเสริมความสามารถของผู้ประกอบการ โดยการพัฒนาความรู้ การบริหารจัดการ การพัฒนาศักยภาพ การจัดหาเงินทุน การส่งเสริมตลาด 2) การอำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบการ เช่น การพัฒนากฎหมาย การเตรียมความพร้อมกฎหมาย การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การลดขั้นตอนการผ่านแดน 3) การพัฒนาตลาดการค้าชายแดน ส่งเสริมการคมนาคม การจราจร การรักษาความสะอาด การปฏิรูปทัศนียภาพ และ 4) การพัฒนาศักยภาพการค้าชายแดน ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ กระตุ้นการค้าและการลงทุนในชายแดน ขณะที่ เทพรัักษ์ สุริฝ่าย และลำปาง แม่ณมาตย์ (2561) ได้สรุปแนวทางการส่งเสริมการค้าชายแดน ประกอบด้วย 1) การส่งเสริมอาชีพและการจ้างงาน 2) การเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย 3) การลดภาวะย้ายถิ่นฐาน และ 4) การส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมการค้าชายแดน หมายถึง การส่งเสริมให้การค้าชายแดนพัฒนาในทุกมิติ ซึ่งประกอบด้วย การพัฒนาความรู้ให้กับประชาชนในพื้นที่ การพัฒนารูปแบบการค้าชายแดน การพัฒนาการจัดการ และการพัฒนาตลาด

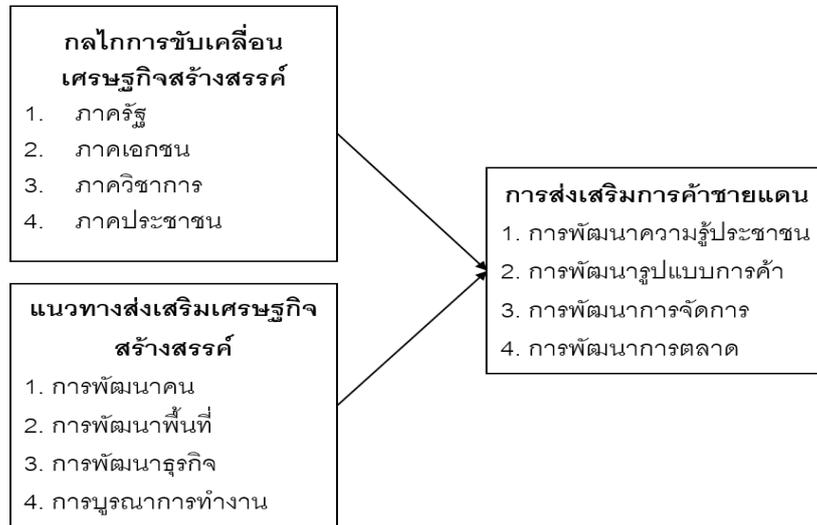
สมมติฐานการวิจัย

กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์และแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ส่งผลต่อการส่งเสริมการค้าชายแดนของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการจะทราบว่า ประชาชนในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคายเห็นความสำคัญมากน้อยเพียงใดกับกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ แนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการส่งเสริมการค้าชายแดน ทั้งนี้ ผู้วิจัย ได้กำหนดตัวแปรอิสระ แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ประกอบด้วย กลไกภาครัฐ กลไกภาคเอกชน กลไกภาควิชาการ และกลไกภาคประชาชน (จุฬา เจริญวงศ์ และคณะ, 2564; อริสรา บ้องกัน, 2559) และ 2) แนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ประกอบด้วย การพัฒนาคน การพัฒนาพื้นที่ การพัฒนาธุรกิจ และการบูรณาการทำงาน (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์, 2563) ส่วนตัวแปรตาม ผู้วิจัยได้นำแนวนโยบายการค้าชายแดนจากงานวิจัยของ บัณฑิต เพิ่มบุญ จิตรกร โพธิ์งาม และกิติรัตน์ สีหพันธ์ (2562) และเทพรัักษ์ สุริฝ่าย และลำปาง แม่ณมาตย์ (2561) มากำหนดเป็นตัวแปรตามใน

การศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย การพัฒนาความรู้ประชาชน การพัฒนารูปแบบการค้า การพัฒนาการจัดการ และการพัฒนาตลาด ดังภาพ 1

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา: วงศ์ธิรา สุวรรณิน (2562)

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในจังหวัดหนองคาย 40 แห่ง จำนวน 55,896 คน (ข้อมูลสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดหนองคาย ณ วันที่ 5 พฤศจิกายน 2563) ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 398 คน จากการคำนวณตามสูตรของทาโร ยามาเน่ (อ้างถึงในธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2560) ช่วงความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi Stage Random Sampling) ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 ผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) โดยคำนวณจากสัดส่วนของหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย จำนวน 40 แห่ง และขั้นที่ 2 ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยการจับสลากและผู้วิจัยแจกแบบสอบถามกับประชาชนในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย ที่ได้เลือกในขั้นที่ 1 ทั้งนี้กำหนดให้ผู้นำชุมชน/หมู่บ้าน ทำหน้าที่แจกแบบสอบถามให้กับประชาชน

2. เครื่องมือวิจัย เป็นแบบสอบถามที่ได้มาจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดเป็น 3 ประเด็น คือ กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 20 ข้อ แนวทางการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 20 ข้อ และการส่งเสริมการค้าชายแดน 20 ข้อ รวมทั้งสิ้น 60 ข้อ แต่ละประเด็นแบ่งระดับความสำคัญ 5 ระดับ สำหรับการอภิปรายผลการวิจัยและแปลความหมาย ค่าคะแนนกลไกการ

ขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ แนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการส่งเสริมการค้าชายแดน ใช้ระดับการวัดข้อมูลประเภทอันตรภาคชั้น (Interval Scale) ให้เกณฑ์เฉลี่ยในการอภิปรายผลการวิจัย เท่ากับ 0.80

3. การตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ นำแบบสอบถามที่สร้างจากการศึกษากลไกการขับเคลื่อน แนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และแนวทางการส่งเสริมการค้าชายแดน ให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านตรวจสอบ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านวิจัย เนื้อหา และภาษา ตามลำดับ จากนั้นนำแบบสอบถามมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือนิยาม (Index of items-Objective Congruency: IOC) โดยแบบสอบถามฉบับนี้มีค่า IOC ระหว่าง 0.67 – 1.00 จากนั้นนำไปคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) โดยใช้วิธีของ Cronbach กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ราย ซึ่งไม่อยู่ในกลุ่มตัวอย่าง ของการวิจัยครั้งนี้ ได้ค่าความเชื่อมั่นของกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ แนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการส่งเสริมการค้าชายแดนเท่ากับ 0.786 0.790 และ 0.832 ทั้งนี้ ค่าวัดอัลฟาครอนบาช (Cronbach's alpha) ที่อยู่ในเกณฑ์ ต้องมากกว่า 0.7 ขึ้นไป

4. การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลไปยังไปยังผู้นำชุมชนท้องถิ่น OTOP นวัตกรรมในจังหวัดหนองคาย เพื่อเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง เมื่อได้รับการตอบรับจากผู้นำชุมชนฯ แล้ว ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่แจกแบบสอบถาม จำนวน 400 ชุด และรับแบบสอบถามคืนมา จำนวน 398 ชุด เพื่อดำเนินการต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการวิเคราะห์หาค่าสถิติต่าง ๆ ประกอบด้วย ค่าร้อยละ (Percentage) เพื่ออธิบายข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่ออธิบายข้อมูลระดับการให้ความสำคัญกับกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ แนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการส่งเสริมการค้าชายแดน ส่วนการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple regression) เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของตัวแปรกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์และแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ส่งผลต่อการส่งเสริมการค้าชายแดนของชุมชนท้องถิ่น OTOP นวัตกรรมในจังหวัดหนองคาย

ผลการวิจัย

1) ประชาชนในชุมชนท้องถิ่น OTOP นวัตกรรมในจังหวัดหนองคาย ที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนมากเป็นเพศชาย มี จำนวน 220 คน คิดเป็นร้อยละ 57.14 อายุ 36 – 45 ปี จำนวน 140 คน คิดเป็นร้อยละ 36.36 ระดับการศึกษา อนุปริญญา/ปวส. จำนวน 139 คน คิดเป็นร้อยละ 36.10 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 20,001 – 30,000 บาท จำนวน 180 คน คิดเป็นร้อยละ 46.75 และส่วนมากมีประสบการณ์เข้าร่วมโครงการรัฐบาล จำนวน 160 คน คิดเป็นร้อยละ 41.56

2) ประชาชนในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย ให้ความสำคัญกับกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.86$, S.D. = .443) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย ให้ความสำคัญกับกลไกภาคประชาชนเป็นอันดับแรก ($\bar{X} = 4.26$, S.D. = 0.45) รองลงมา คือ กลไกภาครัฐ ($\bar{X} = 4.07$, S.D. = 0.54) กลไกภาควิชาการ ($\bar{X} = 3.82$, S.D. = 0.43) และกลไกภาคเอกชน ($\bar{X} = 3.87$, S.D. = 0.46) ตามลำดับ

ตาราง 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสำคัญของกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยรวม

กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์	ระดับความสำคัญ		
	\bar{X}	SD.	แปลความ
1. กลไกภาครัฐ	4.07	0.54	มาก
2. กลไกภาคเอกชน	3.82	0.43	มาก
3. กลไกภาควิชาการ	3.87	0.46	มาก
4. กลไกภาคประชาชน	4.26	0.45	มาก
รวม	3.86	0.43	มาก

3) ประชาชนในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย ให้ความสำคัญกับแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.58$, S.D. = 0.49) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย ให้ความสำคัญกับด้านการพัฒนาธุรกิจเป็นอันดับแรก ($\bar{X} = 3.81$, S.D. = 0.53) รองลงมา คือ ด้านการพัฒนาคน ($\bar{X} = 3.66$, S.D. = 0.51) ด้านการพัฒนาพื้นที่ ($\bar{X} = 3.54$, S.D. = 0.58) และด้านการบูรณาการทำงาน ($\bar{X} = 3.49$, S.D. = 0.56)

ตาราง 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสำคัญแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยรวม

แนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์	ระดับความสำคัญ		
	\bar{X}	SD.	แปลความ
1. การพัฒนาคน	3.66	0.51	มาก
2. การพัฒนาพื้นที่	3.54	0.58	มาก
3. การพัฒนาธุรกิจ	3.81	0.53	มาก
4. การบูรณาการทำงาน	3.49	0.56	มาก
รวม	3.58	0.49	มาก

4) ประชาชนในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการค้าชายแดน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.66$, S.D. = 0.41) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน

พบว่า ประชาชนในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย ให้ความสำคัญกับด้านการพัฒนาตลาดเป็นอันดับแรก ($\bar{x} = 3.71$, S.D. = 0.54) รองลงมา คือ ด้านการพัฒนาการจัดการ ($\bar{x} = 3.69$, S.D. = 0.56) ด้านการพัฒนาความรู้ประชาชน ($\bar{x} = 3.43$, S.D. = 0.48) และด้านการพัฒนารูปแบบการค้า ($\bar{x} = 3.35$, S.D. = 0.49)

ตาราง 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสำคัญการส่งเสริมการค้าชายแดน โดยรวม

การส่งเสริมการค้าชายแดน	ระดับความสำคัญ		
	\bar{x}	SD.	แปลความ
1. การพัฒนาความรู้ประชาชน	3.43	0.48	มาก
2. การพัฒนารูปแบบการค้า	3.35	0.49	มาก
3. การพัฒนาการจัดการ	3.69	0.56	มาก
4. การพัฒนาการตลาด	3.71	0.54	มาก
รวม	3.66	0.41	มาก

5) กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์และแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์สามารถอธิบายความผันแปรของการส่งเสริมการค้าชายแดนของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย ได้ร้อยละ 20.5 ($R^2 = 0.205$) และเมื่อพิจารณาอิทธิพลของตัวแปรอิสระแต่ละตัวพบว่า ตัวแปรกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ด้านกลไกภาคประชาชน และแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านการพัฒนาคนส่งผลกระทบต่อส่งเสริมการค้าชายแดนของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จากการตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นพบว่า ค่า Tolerance ทุกค่าไม่น้อยกว่า 0.2 นอกจากนี้ ไม่พบค่า VIF ที่เกินกว่า 10 ทำให้ไม่เกิดปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (multicollinearity)

เมื่อพิจารณาจากการวิเคราะห์การถดถอยพบว่า ตัวแปรกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านภาคประชาชน และแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านพัฒนาคน ส่งผลกระทบต่อส่งเสริมการค้าชายแดนของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยตัวแปรกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านกลไกภาคประชาชนมีอิทธิพลสูงสุด ($\beta = 0.326$) รองลงมา คือ ตัวแปรแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านการพัฒนาคน ($\beta = 0.315$) ตามลำดับ

ตาราง 4 ค่าสถิติของสมการถดถอยเชิงพหุคูณของตัวแปรกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ แนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการส่งเสริมการค้าชายแดนของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Tolerance	VIF
	B	Std. Error	Beta				
ค่าคงที่	2.729	0.173		14.572	0.000*		
กลไกภาครัฐ (x ₁)	-0.010	0.054	-0.015	-0.225	0.724	0.511	1.451
กลไกภาคเอกชน (x ₂)	-0.061	0.055	-0.122	-1.730	0.072	0.570	1.734
กลไกภาควิชาการ (x ₃)	-0.004	0.036	-0.021	-0.127	0.894	0.343	2.733
กลไกภาคประชาชน (x ₄)	0.167	0.056	0.326	3.422	0.001*	0.352	2.823
ด้านพัฒนาคน (x ₅)	0.172	0.063	0.315	3.421	0.001*	0.341	2.924
ด้านพัฒนาพื้นที่ (x ₆)	-0.054	0.073	-0.149	-1.622	0.076	0.431	2.357
ด้านพัฒนาธุรกิจ (x ₇)	-0.002	0.054	-0.004	-0.052	0.954	0.308	3.231
ด้านบูรณาการทำงาน (x ₈)	0.023	0.053	0.030	0.179	0.853	0.283	3.670

R = .466, R² = .205, Adjust R² = .172, SEE = .285, F = 8.128 (0.001*)

ตัวแปรตาม (Y) คือ การส่งเสริมการค้าชายแดน * คือ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.001

สรุปและอภิปรายผล

1) ประชาชนในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย ให้ความสำคัญกับกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของจุฬารัตน์ และคณะ (2564) ที่พบว่า ประชาชนให้ความสำคัญกับกลไกการทำงานทุกภาคส่วนในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย ให้ความสำคัญกับกลไกภาคประชาชนเป็นอันดับแรก สอดคล้องกับงานวิจัยของหทัยชนก คະตะสมบุญ (2563) ซึ่งพบว่า กลไกภาคประชาชนมีส่วนต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เกิดความยั่งยืนในระดับมาก ทั้งนี้ การที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนั้น เนื่องจากประชาชนในพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดและมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติค่อนข้างสูง อีกทั้งการทำโครงการที่รัฐบาลและหน่วยงานราชการ นำมาประสานกับผู้นำชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่มีส่วนร่วมดำเนินการ โดยมีผู้นำชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้านเป็นตัวกลางประสานการทำงานให้การขับเคลื่อนโครงการหรือกิจกรรม ทั้งของภาครัฐและภาคเอกชนเป็นไปด้วยความราบรื่น ดังนั้น การร่วมกันทำงานของประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดเป็นกลไกการขับเคลื่อนที่เข้มแข็ง และกลายมาเป็นพลังชุมชน

ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนพลังทางสังคมและเศรษฐกิจชุมชน ให้บรรลุผลสำเร็จ ตลอดจนตอบใจพัตย์นโยบายของภาครัฐได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับแนวคิดของ โกวิทย์ พวงงาม (2560) ซึ่งเห็นว่า การทำงานภาคประชาชนคือ กุญแจสำคัญที่ทำให้กระบวนการทำงานเกิดความเข้มแข็งในระดับฐานราก และชาวบ้านสามารถจัดการตนเอง โดยไม่ต้องรอการพึ่งพาจากรัฐ และยังคงสอดคล้องกับแนวคิดของ ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2560) ที่เห็นว่า กลไกภาคประชาชน เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนากิจกรรมทุกอย่างในชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานของสังคมในภาพรวม

2) ประชาชนในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย ให้ความสำคัญกับแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ นันทนิษฏ์ สมคิด (2563) ซึ่งพบว่า ชุมชนให้ความสำคัญอย่างมากกับแนวทางการพัฒนาที่เน้นระบบเศรษฐกิจผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความคิดสร้างสรรค์ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย ให้ความสำคัญกับด้านการพัฒนาธุรกิจในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิธิพน ทองวาสนาส่ง (2561) ที่พบว่า ผู้ประกอบการให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านธุรกิจและการตลาดสร้างสรรค์ในระดับมาก ทั้งนี้ การที่ผลการวิจัยออกมาเป็นเช่นนี้ เนื่องจากธุรกิจในระดับชุมชน ชาวบ้านมองเห็นสำคัญตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง เพราะมีผลการดำเนินการที่เป็นรูปธรรม เริ่มต้นจากการบุกเบิกจากผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเพิ่มมูลค่า และพยายามชี้ให้คนในชุมชนได้เห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ และมีเรื่องราวความเป็นมาที่ทำให้คนจดจำได้ไม่ลืม เมื่อสินค้าชุมชนได้รับการพัฒนาต่อยอดขึ้นมาในระดับหนึ่ง ผลลัพธ์ คือ สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ และอาชีพให้กับชุมชนได้อย่างเห็นผล นำไปสู่การทำธุรกิจสร้างสรรค์อย่างเต็มรูปแบบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จุฑามาศ ศรีรัตน์ (2561) ที่พบว่า เศรษฐกิจชุมชนสามารถนำมาต่อยอดเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ภายใต้การสร้างมูลค่าเพิ่มในสินค้า และทำให้เกิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศได้อย่างมั่นคง

3) ประชาชนในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการค้าขายแดน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของบัณฑิต เพิ่มบุญ จิตรกร โพธิ์งาม และ กิติรัตน์ สีห์บัณฑิต (2562) ที่พบว่า ชาวบ้านตามแนวชายแดนให้ความสำคัญกับแนวนโยบายส่งเสริมการค้าขายของรัฐบาลในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประชาชนในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย ให้ความสำคัญกับด้านการพัฒนาตลาดในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ วชิรินทร์ อรรถศรีวีร และยุทธนา พรรคอนันต์ (2559) ซึ่งพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตลาดตามแนวชายแดนอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ การที่ผลการวิจัยออกมาเป็นเช่นนี้ เนื่องจากตลาดการค้าชายแดนมีความหลากหลาย ทั้งตลาดสินค้าอุปโภคและบริโภค ตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าพื้นเมือง และตลาดแลกเปลี่ยนของป่า เป็นต้น ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนนวัตวิถีติดกับริมฝั่งแม่น้ำโขงมีความคุ้นเคยกับตลาด

เหล่านี้ และนำต่อยอดสินค้าชุมชนที่ได้รับการพัฒนาไปวางจำหน่ายในตลาดชายแดนเป็นประจำ สินค้าชุมชนบางประเภทได้รับการยอมรับและนำไปจำหน่ายในห้างสรรพสินค้า ส่วนใหญ่เป็นสินค้าประเภทอาหาร เครื่องดื่มสมุนไพร หรือสินค้าประเภทใช้สอย นอกจากนี้ ยังมีตลาดออนไลน์ แม้ว่ากลุ่มผู้ผลิตในชุมชน เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มทำปลาต้ม เป็นต้น จะไม่มีความเชี่ยวชาญในการใช้แพลตฟอร์มจากสื่อสังคมออนไลน์เพื่อใช้เป็นช่องทางการตลาด แต่ได้อาศัยเยาวชนลูกหลานมาดำเนินการให้ ทำให้ตลาดการค้าออนไลน์ของสินค้าชุมชน ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ ได้กลายเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง สอดคล้องกับแนวคิดของ วงศ์วิธา สุวรรณิน (2562) ที่เห็นว่าการทำการตลาดผ่านทุกช่องทางอย่างต่อเนื่อง นอกจากจะทำให้ผู้คนในภาคส่วนอื่นได้รับรู้ผลิตภัณฑ์ ยังทำให้เข้าถึงรายละเอียดของสินค้าอีกด้วย โดยเฉพาะสินค้าที่ได้รับการต่อยอดในเชิงสร้างสรรค์

4) กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านภาคประชาชนและแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านพัฒนาคน ส่งผลต่อการส่งเสริมการค้าชายแดนของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 การที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้ เนื่องจากกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านภาคประชาชน ซึ่งมีทุกภาคส่วนเข้ามาเกี่ยวข้อง ส่วนสำคัญมาจากการมองเห็นผลประโยชน์สาธารณะร่วมกัน โดยเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นประโยชน์สาธารณะที่ภาคประชาชนเล็งเห็นว่าหากไม่ร่วมกันผลักดันผ่านกิจกรรมหรือโครงการที่หลายฝ่ายมีส่วนร่วม เศรษฐกิจสร้างสรรค์จะไม่เกิดผลเป็นรูปธรรม อีกทั้งเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่อยู่ภายในชุมชน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทูททางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ชาวบ้านนำมาสร้างเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ประจำถิ่นได้ และที่สำคัญภาคประชาชนในฐานะกลไกหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นผู้กำหนดแนวทางการขับเคลื่อน หรือลงมือปฏิบัติ โดยบูรณาการกับทุกกลไกการทำงานที่มีอยู่ เพื่อให้เศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นพลังขับเคลื่อนและเป็นฐานรากสำคัญต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศระยะยาว สอดคล้องกับงานวิจัยของ ขวัญกมล ดอนขวา (2559) ซึ่งพบว่า เศรษฐกิจสร้างสรรค์มีผลต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจทุกมิติในระยะยาวของประเทศไทย

ขณะเดียวกัน แนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านพัฒนาคน ส่งผลต่อการส่งเสริมการค้าชายแดนของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาคนในพื้นที่ให้มีความรู้ความสามารถในการคิดเชิงสร้างสรรค์ และการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ที่เป็นของดั้งเดิมภายในชุมชน ผสมผสานกับความรู้สมัยใหม่เพื่อต่อยอดให้เป็นเศรษฐกิจในเชิงสร้างสรรค์ เป็นเรื่องที่ประชาชนในพื้นที่ให้ความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากสภาพปัญหาตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา แม้ต้นทุนทางสังคม วัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยว และสินค้าชุมชน ชาวบ้านพยายามจะสร้างความแตกต่างภายใต้เงื่อนไขหรือข้อจำกัดที่เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านเอง แต่องค์ความรู้ที่เป็นแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์จะต้องเริ่มต้นจากการให้ทุกภาคส่วนเข้ามาถ่ายทอด และทดลองผิดทดลองถูกร่วมกับชาวบ้าน จนกระทั่งชาวบ้านมี

ศักยภาพสร้างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นขึ้นมา และนำมาสร้างเป็นจุดขาย เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน และยังเป็นภาระผูกพันขององค์ความรู้ภายในชุมชน เพื่อเชื่อมโยงคนที่มีความคิดสร้างสรรค์เข้าด้วยกัน Richards, G. (2019) กล่าวว่า การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ต้องเริ่มต้นจากคนที่มีองค์ความรู้และมีแนวคิดสร้างสรรค์เพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ในลักษณะผสมผสาน ที่สามารถเชื่อมโยงทั้งองค์ความรู้ไปสู่คนในพื้นที่ ดังนั้น การจะสร้างองค์ความรู้และนำองค์ความรู้ไปสู่การปฏิบัติได้ ต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาคนในพื้นที่ก่อน เมื่อคนได้รับการพัฒนามากขึ้นอย่างต่อเนื่อง เศรษฐกิจสร้างสรรค์จึงจะถูกยกระดับเป็นแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับแต่ละชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ (2564) ซึ่งเห็นว่าการพัฒนาคน จะก่อให้เกิดเป็นแนวทางหรือต้นแบบการพัฒนาที่สร้างสรรค์

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1. จากผลการวิจัยกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ พบว่า ประชาชนให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนภาคเอกชนเป็นลำดับสุดท้าย สะท้อนให้เห็นว่าบทบาทภาคเอกชนในพื้นที่ยังมีอยู่น้อย ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนโครงการหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างบรรยากาศให้เกิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในพื้นที่ หรือการสนับสนุนข้อมูลตลาดสินค้าและแรงงาน รวมตลอดถึงการเข้ามามีบทบาทพัฒนาชาวบ้านให้มีทักษะและความรู้ที่เป็นประโยชน์กับความต้องการของภาคเอกชน ดังนั้น รัฐบาลควรมีนโยบาย หรือมาตรการส่งเสริมภาคเอกชนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดหนองคาย เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เช่น การให้ข้อมูลตลาดความต้องการแรงงานในส่วนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สนับสนุนตลาดผลิตภัณฑ์จากแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

2. จากผลการวิจัยด้านแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ พบว่า ประชาชนให้ความสำคัญด้านการบูรณาการการทำงานจากภาคส่วนต่าง ๆ เป็นลำดับสุดท้าย สะท้อนให้เห็นว่าการขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจทุกอย่าง ภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ ยังไม่มีความร่วมมือกันอย่างแท้จริง ดังนั้น รัฐบาลควรมีมาตรการที่กระตุ้นให้ทุกภาคส่วนเข้ามาทำงานร่วมกัน ทั้งที่เป็นข้อมูลข่าวสารและแนวปฏิบัติที่ชัดเจน เพื่อให้การขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรมในชุมชนเกิดผลลัพธ์เป็นรูปธรรม

3. จากผลการวิจัยด้านการส่งเสริมการค้าชายแดน พบว่า ประชาชนให้ความสำคัญกับการพัฒนารูปแบบการค้าเป็นลำดับสุดท้าย สะท้อนให้เห็นว่า แม้จะมีมาตรการส่งเสริมการพัฒนารูปแบบการค้าจากหน่วยงานราชการในรูปแบบต่าง ๆ ก็ตาม แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงใช้การค้ารูปแบบเดิม เน้นให้ลูกค้าหรือนักท่องเที่ยวเข้ามาหาในชุมชน ทั้งที่การค้าในชายแดนต้องเน้นเชิงรุก ไม่ว่าจะเป็นการเปิดหน้าร้านและการจำหน่ายผ่านแพลตฟอร์มในสื่อสังคมออนไลน์ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ผ่านทุกช่องทาง ดังนั้น

หน่วยงานราชการที่ได้รับมอบหมายให้กำกับดูแล ควรหาแนวทางการพัฒนารูปแบบการค้าที่หลากหลาย และลงพื้นที่เป็นประจำ เพื่อรับฟังปัญหาและให้ความรู้กับชาวบ้าน

ข้อเสนอแนะเพื่อไปสู่การปฏิบัติ

1. จากผลการวิจัยกลไกภาคประชาชนมีผลต่อการส่งเสริมการค้าชายแดนอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนให้เห็นว่า การรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนเพื่อทำธุรกิจในระดับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดเป็นพลังที่เข้มแข็ง เนื่องจากชาวบ้านรับรู้ถึงความทุกข์ยากลำบากและความต้องการของชาวบ้านด้วยกันได้ดีกว่าภาคส่วนอื่น เมื่อความประสงค์ของชาวบ้านเป็นเอกภาพกันทุกฝ่าย ทำให้กระบวนการสร้างกลุ่มเพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อนโครงการ แผนงาน และกิจกรรม เป็นไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้น ภาคประชาชน ควรถอดบทเรียน พร้อมขยายผลไปยังชุมชนอื่น โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างและพัฒนาเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งต่อไป

2. แนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านการพัฒนาคน มีผลต่อการส่งเสริมการค้าชายแดนอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งไปที่เยาวชนคนรุ่นหลังที่จะทำหน้าที่สืบต่อความรู้และการประยุกต์เศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้ดียิ่งขึ้น ดังนั้น ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคาย ควรเร่งสร้างและพัฒนาคนรุ่นหลังที่จะมาสืบต่อธุรกิจชุมชนให้ทันกับพลวัตของเศรษฐกิจและสังคมโลก ตลอดจนนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของรัฐบาล

3. จากผลการวิจัยด้านกลไกภาควิชาการ แม้ว่าจะอยู่ในลำดับกลาง แต่จากการลงพื้นที่สำรวจความเห็นจากผู้นำชุมชนเบื้องต้นพบว่า ส่วนใหญ่ต้องการให้ภาควิชาการมาให้ความรู้และแนะนำวิธีการพัฒนาคน ธุรกิจ และพื้นที่ เพื่อรองรับกับยุทธศาสตร์ชาติของรัฐบาล ดังนั้น เห็นควรให้ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชน จัดโครงการและประสานสถาบันการศึกษาทุกระดับ โดยเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่มาให้ความรู้ในเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้ชาวบ้านเกิดทักษะ องค์ความรู้ และการประยุกต์ใช้งานได้อย่างสร้างสรรค์

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ มีข้อจำกัดในบริบทพื้นที่การวิจัยที่มีเฉพาะหมู่บ้านหรือชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในจังหวัดหนองคายเท่านั้น ผลการวิจัยที่ได้ สะท้อนได้เพียงพื้นที่จังหวัดหนองคายแห่งนี้ ดังนั้น เพื่อให้เห็นผลการวิจัยที่น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น การวิจัยครั้งต่อไปควรดำเนินการในประเด็นเดียวกับ “การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ส่งผลต่อการค้าชายแดนในจังหวัดชายแดนลุ่มแม่น้ำโขงภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน”

เอกสารอ้างอิง

- กุสุมา คงฤทธิ. (2563). การพัฒนาเศรษฐกิจฐานความรู้ สู่อุตสาหกรรมสร้างสรรค์. *วารสารการเงินการคลัง*, 34(109), 122–134.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2562). มุมมองใหม่การกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: มูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์.
- ขวัญกมล ดอนขวา. (2561). แบบจำลองเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์มีผลต่อยุทธศาสตร์ระยะยาวการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของประเทศไทย. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 38(1), 207–232.
- จุฑามาศ ศรีรัตน. (2561). เศรษฐกิจสร้างสรรค์กับไทยแลนด์ 4.0. *วารสารเกษมบัณฑิต*, 19 (ฉบับพิเศษ), 209 – 217.
- จุฬา เจริญวงศ์, วงศ์ธีรา สุวรรณิน, และกิตตินาท นุ่นทอง. (2564). การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากภายใต้กลไกประชารัฐสู่ศูนย์กลางนวัตกรรมสินค้าทางการเกษตร ในพื้นที่อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง*, 4(1), 2564, 27 – 41.
- ฐิติกร พูลภัทรชีวิน. (2553). *ประเทศไทยกับความพร้อมในการก้าวสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์*. สืบค้นจาก <https://sites.google.com/site/gaiusjustthink/nida-mpa/pa601/download>
- เทพรักษ์ สุริฝ่าย และลำปาง แม่นมาตย์. (2561). บทบาทการค้าชายแดนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนกรณีศึกษา จังหวัดหนองคาย จังหวัดนครพนม และจังหวัดมุกดาหาร. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 8(1), 2561, 153 – 176.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2560). *การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS*. กรุงเทพฯ: บิสซิเนสอาร์แอนดี.
- นันทนิษฐ สมคิด. (2563). *แนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรี*. ปรินญาณิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา.
- นิตินพ ทองวาสนาสง. (2561). กลยุทธ์เศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีผลต่อความสำเร็จขององค์กรธุรกิจ: กรณีศึกษาผู้ประกอบการอุตสาหกรรมในจังหวัดนครปฐม. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 38(12), 2561, 35–49.
- บัณฑิต เพิ่มบุญ จิตรกร โพธิ์งาม และกิติรัตน์ สีหพันธ์. (2562). รูปแบบการส่งเสริมการค้าชายแดนระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา บริเวณช่องสะง่า จังหวัดศรีสะเกษ. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุรินทร์*, 21(2), 2562, 27–44.

- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2560). *ความเปลี่ยนแปลง กระบวนการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตย และการเมืองในวิถีประจำวันในชนบทภาคกลาง*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์. (2564, 3 กุมภาพันธ์). *เศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. *ประชาชาติธุรกิจ* หน้า 5.
- พิริยะ ผลพิรุฬห์. (2556). *เศรษฐกิจสร้างสรรค์กับการพัฒนาประเทศ*. *วารสารเศรษฐศาสตร์ปริทรรศน์ สถาบันพัฒนศาสตร์*, 7(1), 2556, 1 – 69.
- วงศ์ธิดา สุวรรณิน. (2562). *การพัฒนาชุมชนต้นแบบบนฐานคติวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ของชุมชนในจังหวัดหนองคาย*. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ (BU ACADEMIC REVIEW)*, 18(1), 2562, 34 – 39.
- วัชรินทร์ อรรถศรีวร และยุทธนา พรคอนันต์. (2559). *แนวทางการพัฒนาตลาดการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษาตลาดการค้าชายแดนจังหวัดจันทบุรี*. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดจันทบุรี.
- ศิริพงษ์ อุ๋นทรพันธุ์ และสัมพันธ์ พลภักดี. (2562). *การบริหารจัดการการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ชุมชนของจังหวัดนครนายก ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 11(2), 441 – 455.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดหนองคาย. (2563). *คู่มือหมู่บ้านชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี*. หนองคาย: สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดหนองคาย
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์. (2563). *การขับเคลื่อนภารกิจเศรษฐกิจสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์.
- หทัยชนก คะตะสมบุญ. (2563). *การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการตนเองด้านเศรษฐกิจบนฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่จังหวัดชัยนาท*. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์ นครสวรรค์*, 7(2), 57 – 70.
- อารีย์ วิภาบุตร, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง. (2563). *สัมภาษณ์*. (13 ธันวาคม 2563)
- อริสรา ป้องกัน. (2559). *การบริหารจัดการที่ดีในการจัดบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน*. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย*, 6(2), 315 – 325.
- Richards, G. (2019). *Tourism, an Underestimated Driving Force for the Creative Economy*. *Revista Turismo em Análise*, 29(3): 387-395.